

פרק ראשון

א. הקשר של דברי שמאי

ל"מילי דחסידותא"

„שמאי אומר עשה תורתך קבע, אמור מעט ועשה הרבה, והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות“¹.

הפירוש הפשוט של שלושת הבבות במשנתנו הוא (כדברי המפרשים²): „עשה תורתך קבע“ – „שיהיה עיקר עסקך ביום ובלילה בתורה, וכשתהיה יגע מן הלמוד תעשה מלאכה ולא שיהיה עיקר עסקך במלאכה“, וכמאמר רז"ל³ „עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי“; „אמור מעט ועשה הרבה“ – להבטיח מעט, „ועשה הרבה“ יותר ממה שהובטח, „כמו שמצינו באברם שאמר תחלה⁴ ואקחה פת לחם ובסוף⁵ ויקח בן בקר רך וטוב“; והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות – „כשאתה מכניס אורחים לביתך לא תתן להם ופניך כבושות בקרקע“.

לפי זה תמוה: במסכת אבות מדובר (רק) אודות „מילי דחסידותא“ [=דברי חסידות], כדברי רז"ל⁶ „האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דאבות“ [=הרוצה להיות חסיד יקיים

את הנאמר במסכת אבות] – כלומר, אלו הנהגות שיהודי אינו מחוייב בהן מצד הדין וההלכה, אלא עליו לעשותן מצד מידת חסידות – לפנים⁷ משורת הדין⁸; אך שלושת העניינים הנ"ל אינם לכאורה בסוג של „מילי דחסידותא“ – החיוב שבהם מובן מצד עצמם, או שניתן להבינו מצויינים אחרים בתורה ובהלכה⁹:

(א) „עשה תורתך קבע“ – לשון זהה מוצאים בחיובי רז"ל שהובאו להלכה¹⁰: עשה תורתך קבע¹¹ ומלאכתך עראי (ואם כן מה החידוש כאן כמידת חסידות¹²); כמו כן מוצאים כמה וכמה

(7) בב"ק שם לפניו (דעת ר"י), „לקיים מילי דנזיקין“. וגם בזה י"ל דכוונתו שמקיים מילי דנזיקין באופן דלפנים משורת הדין (ועד"ו י"ל לה„אמרי לה מילי דברכות“ שם – ע"ד ברכות כ, ב) – ראה הקדמת המהר"ל מפראג לספרו דרך חיים ד"ה ומפני וד"ה וסדר.

(8) ראה רמב"ם הל' דיעות פ"א ה"ה. המשך תער"ב ח"ב פשע"ו (ע' תשעג). וידועה ראיית אדה"ז ממרו"ל (גדה יו, א ותוס' שם) שורפן חסיד אע"פ שמזיק לו – לקו"ד ח"א סח, א.

(9) ועד"ו יש להקשות בכמה פירושים שבמדרש שמואל (ס' שהובא בדא"ח בכ"מ).

(10) רמב"ם הל' ת"ת פ"ג ה"ו. טוש"ע (ואדה"ז) או"ח ר"ס קנו. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ס"ב. ובמקומות הנ"ל מובן שהפ"ב „תורתך קבע“ הוא כפשוטו – בזמן, שרוב ועיקר זמנו יעסוק בתורה, ורק מיעוט זמן במלאכה. וראה לקמן הערה 14.

(11) וגם: הרי למדין זה מפסוק מפורש ודברת במ (ואתחנן ו, ז ובספרי. יומא יט, ב. שו"ע אדה"ז הל' ת"ת שם ס"ב. וראה קו"א שם סק"א קרוב לסופו, שהרמב"ם ס"ל דדרשה גמורה היא ולא אסמכתא).

(12) מלשון הטור (שם סקנ"ו) מוכח, דהנהגה זו דתורתו קבע ומלאכתו עראי, היא מדת חסידות, כמו

(1) משנה טו (וכ"ה בסדור אדה"ז). בפיה"מ

להרמב"ם (הוצאת קאפח) היא משנה יד.

(2) רע"ב. וראה גם פרש"י, רמב"ם רבינו יונה ומאירי. וראה לקמן ס"ג והערה 28.

(3) ברכות לה, ב.

(4) וירא יח, ה.

(5) שם, ז.

(6) בב"ק, א.

פסוקים ומאמרי רז"ל, המצווים על חיוב תמידי בלימוד ועסק התורה [וכנאמר בתחילת הפרק¹³ גופא: „על שלשה דברים העולם עומד, על התורה...“], ומכיוון שהתורה היא מה „עמודים“ עליהם נתמך קיום העולם, מובן איפוא שצריך להיות „תורתך קבע“¹⁴.

(ב) „אמור מעט“ – הוא ציווי בתורה¹⁵ „לא יחל דברו“, וציווי זה מחייב הנהגה

שמצינו בחסידים הראשונים) – ראה קו"א הנ"ל בסופו. אבל באם כאן הוצרך שמאי להוסיף (גם כאן) ומלאכתך עראי (כדלקמן ס"ב קושיא הב'), כיון שבוה הוא עיקר ההדגשה. ולהעיר שבטור שם מקדים „מלאכתך עראי“ לפני „תורתך קבע“. וראה לקמן הערה 14.

(13) משנה ב'.

(14) וכן להפ' „עשה תורתך קבע“, שיקבע עתים לתורה (מחז"ו בפ' הא' (וראה נ"א ברש"י כאן), מילי דאבות (פ' הב')), הרי פשיטא שזהו חיוב, דאל"כ יתבטל מהתורה לגמרי (מחז"ו שם). ועוד: ה"ז חיוב מצות והגית בו יומם ולילה (רמב"ם שם פ"א ה"ח. הל' ת"ת לאדה"ז שם ס"ד. וראה טושו"ע (ואדה"ז) סקנ"ה).

לכאורה י"ל (וראה מילי דאבות (פ' הא'), מגן אבות (להרשב"ץ), נחלת אבות (בשם המפרשים)) שהוראת שמאי „עשה תורתך קבע“ הוא למי „שלא הגיע למדה זו שיוכל ללמוד טעמי ההלכות כו' אף אם יעשה תורתו קבע מחמת קוצר דעתו ונקרא בור כו' אינו חייב כו' לעשות מלאכתו עראי כדי להרבות בלימוד כו' אצ"כ עושה במדת חסידות ואהבת התורה, אבל מן הדין יוצא יד"ח בקביעות עתים לת"ת" (הלכות ת"ת לאדה"ז שם ס"ד. וראה קו"א שם סק"א קרוב לסופו). וזהו מילתא דחסידותא שבדברי שמאי, אבל א' דוחק לומר שהוראת שמאי הוא רק לזה „שנקרא בור כו'“, (ב) ועיקר: או הו"ל להדגיש ולסיים (העיקר), ומלאכתך עראי, „ע"ד מ"ש לקמן פ"ד מ"י, „הוי ממעט בעסק ועסקו בתורה“, (ג) והוראה זו נאמרה באבות פ"ד שם (ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 186-7 והערה 12).

(15) משות ל, ג.

של „אמור מעט“ – על האדם להזהר בדיבורו ולא להבטיח אלא כאשר בטוח לחלוטין כי ביכולתו לקיים את דברו¹⁶, על מנת שלא יכשל באיסור¹⁷ של „לא יחל דברו“¹⁸. גם בסיום פסיקא זו „ועשה הרבה“ אין לכאורה חידוש מיוחד מצד מדת חסידות¹⁹: אם ביכולתו של יהודי לעשות הרבה מצוות ומעשים טובים – עליו לעשות כך²⁰?

(ג) וכמו כן בסיום המאמר: „והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות“ – לכאורה זו הנהגה הנדרשת מצד „ועשית הטוב והישר“, נימוס בסיסי ודרך ארץ, ויתירה מזו – מצד הציון²¹ ואהבת לרעך כמוך (מה דעלך סני לחברך לא תעביד²² [=מה ששנוא עליך לא תעשה לחברך]), ולא דוקא מצד מדת חסידות²³?

(16) ולהעיר שנצטוונו (קדושים יט, לו) הין צדק יה' לכם „שיהא הן שלך צדק ולא שלך צדק“ (ב"מ מט, א. פרש"י שם. וראה שו"ע אדה"ז אורח"י ס"ו קנו ס"ב ובהמצוין שם).

(17) ראה נדרים כב, א. עז, ב שו"ע יו"ד רס"ג. (18) וראה ג"כ קהלת (ה, א) „ע"כ יהיו דברך מעשים“ ובמפרשים שם.

(19) אף שיש לפרש שהחידוש הוא רק ב, אמור מעט, שתמיד תהי' אמירתו מעט לגבי עשיותיו. (20) יתרה מזו: צריך כל אדם כו' לשקול ולבחון בעצמו אם הוא עובד ה' בערך ובח' מלחמה עצומה כו' בבח' ועשה טוב כו' הרבה יותר מחפצו ורצונו לפי טבעו ורגילותו כו' (עיון תניא פ"ל).

(21) קדושים יט, יח. ובפרט שלקבל בספ"י הוא פחות מלקבל בשמחה (פיה"מ פ"ג, מ"ב).

(22) ופשוט שאין לומר שזהו חידושו של הלל דוקא (כ"א – „זו היא כל התורה כולה ואידך פירושה הוא“, ואדרבא זהו פחות מ, ואהבת לרעך כמוך“ (ראה שבת לא, א ובחדא"ג שם).

(23) ויתירה מזו, הרי (לפי הרע"ב וכו') זה בכלל מצוות הכנסת אורחים גופא, כי (בל' הרע"ב עצמו

ב. דיוקים נוספים במשנה

גם צריך להבין (כמה דיוקים נוספים) במשנה:

(א) מהעובדה כי כל שלושת הפיסקאות נאמרו ביחד באותו מאמר – כי בוודאי אמר שמאי מאמרים רבים נוספים בהנהגות האדם, ורק שלושת אלה הובאו כחטיבה אחת – משמע, כי קיים קשר וזיקה בין תוכנם?²⁴

(ב) מדוע לא הובא כאן (במאמר „עשה תורתך קבע“) הסיום²⁵ „ומלאכתך עראי“, בדומה למובא במאמרי רז”ל²⁶ אחרים (שהוזכרו לעיל)?

(ג) כפי שדובר פעמים רבות²⁷, קיימת שייכות גם בין (שמו של) בעל

מאבות דר”ג פ”ג (בסופו) כל הנותן ופניו כבושות בקרקע אפי’ נתן כל מתנות שבעולם כו’ כאילו לא נתן כלום. ועד”ו בצדקה דכאשר נותנו בספר פנים רעות ופניו כבושות בקרקע כו’ אבד זכותו והפסידה (רמב”ם הל’ מתנות עניים פ”י ה”ד).

(24) ראה רע”ב כאן (ועוד): ג’ אוהרות הוהיר שמאי כנגד כו’. ובנחלת אבות בסופו מבאר טעם הסמיכות „כי מי שיעשה תורתו עיקר בכל מעשיו יאמר מעט ויעשה הרבה לפי שכן צותה תורה כו’ ואם יעשה כן לא יהי’ לו מחלוקת כו’“. אבל לפי”ז אי”ז ג’ הוראות, כ”א פרטים המסתעפים באוהרה אחת.

(25) אף שי”ל לפי שהמשנה הוא „דבר קצר“ (הקדמת הרמב”ם לפיהמ”ש ד”ה אחר כן ראה להסתפק (בתחלתו), מ”מ הו”ל לאומרו בלשון שתובן הכוונה (כנ”ל 12 (או) 14), או לשלול הפי’ דלקמן ס”ד.

(26) בבאורי הגר”א נראה שגורס גם כאן „ומלאכתך עראי“ – אבל בהדפוסים אינו.

(27) ראה לקו”ת שה”ש ד”ה ת”ר כיצד מרקדין (מת, ג) ובכ”מ עד”ו. ור’ מאיר דריש בשמא ומובא ע”ז מעשה רב (יומא פג, ב. וראה תשובות וביאורים

המאמר ותוכנו, דבר המוסיף הבנה והדגשה לענין המדובר במאמר – במה שלושת הענינים הנ”ל מוסברים יותר בכך ש„שמאי“ הוא שאמרם?

ג. האפשרות לפרש אחרת מ„אבות דרבי זנתן“

כאן המקום להעיר: אף שמקור הפירוש במשנה – שהובא לעיל בסעיף א’ – הוא ב„אבות דרבי נתן“²⁸, עם זאת, יש מקום לומר במשנה פירוש נוסף ושונה; וכפי שמצינו בכמה וכמה משניות במסכת אבות, פירושים רבים מאוד מגדולי ישראל (כמו רש”י, הרמב”ם, מחזור ויטרי ועוד, עד לאחרוני האחרונים), המפרשים בצורה שונה (ואפילו הפכית) מהפירוש באבות דרבי נתן²⁹, וגם עודדו את תלמידיהם להתעמק ולחדש כיוצא בזה – כמובן בתנאי עיקרי ומוחלט שהחידוש יתאים לכללי ודרכי לימוד התורה, מתוך זהירות רבה ואמתית בכבוד גדולי התורה (ופשיטא שלא „להכריז“ – „קבלו דעת“), וזהירות הכי גדולה שלא לגלות פנים בתורה שלא כהלכה ופסק הדין, וכן הלאה.

הדבר הוא בדוגמת הפירושים הרבים (חלקם גם הפכיים) בתורה שבכתב,

סי’ א*.²⁸ לקו”ש [המתורגם] ח”ז ע’ 37-8 ובהערות (שם).

(28) פ”ג. וראה שם פכ”ח, הובא ברבנו יונה, מגן אבות, נחלת אבות כאן בפ”י דברי שמאי.

(*) אגרות קודש כ”ק אדמו”ר שליט”א ח”א ע’ רפט ואילך. המו”ל.

בהמשך למשנה האמורה בתחילת הפרק „על שלושה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים”, שישנם שלושה דברים, אשר כל אחד מהם הוא בבחינת „עמוד” התומך את העולם. ולכן, כאשר אין ביכולת האדם לעסוק בכל לבבו ונפשו ומאודו בכל שלושה ביחד, עליו לבחור לכל הפחות „עמוד” ו„קו” אחד משלושתם³³, בו ישקיע את עיקר³⁴ חיותו והתעסקותו, ושני האחרים – יהיו בחשיבות משנית^{34*} (אלא אם כן מדובר בענין שהזמן גרמא וכיוצא בזה, כמבואר בשולחן ערוך וכו’).

וביחס לכך אומר שמאי – בהתאם לדרך של „מילי דחסידותא”: „עשה תורתך קבע”³⁵ – משלושת הקוים יש

הנכללים כולם על כל פנים בהגדרה „פיטטיא דאורייתא טבין”^{29*} [=פטרותים בתורה טובים] (ואצל גדולי ישראל אמתיים – ב„שבעים פנים לתורה”³⁰); ובפרט שישנו חיוב „לאפשא בה”³¹ [=להוסיף בה] – לחדש בתורה ככל היותר [ובמיוחד אם לפי הפירוש הקודם מתעורר קושי אצל הלומד – בוודאי שעליו להשתדל, עד כמה שיד שכלו מגעת³², לפרש באופן שיתרץ את הקושיות וכו’], בי בלא זה הרי יחסור לו בהבנת הדברים – וההבנה הריהי תנאי הכרחי בלימוד תורה שבעל פה^{32*}.

ד. „תורתך קבע” – ביחס לעבודה וגמ”ח

ויש לומר הביאור בזה:

המשנה (שמאי אומר כו”) באה

(33) ראה תו”א ספ’ תרומה. ביאורו וישב (כה, א”ב) ולהצ”צ (ע’ קלד). ולהעיר גם ממחז”ל תלמוד גדול או מעשה גדול (קדושין מ, ב. תקו”ו ו, א.) וראה ג”כ אגה”ק ס”ה (קט, א).

(34) ע”ד מרז”ל במאי זוהר טפי (שבת קיח, סע”ב. וראה אגה”ק סו”ס ז).

(34*) ואולי יש לקשר זה עם מש”כ בהקדמת התנאי דנשמות ישראל נחלקות דרך כלל לשלשה קוין כו’.

(35) בנחלת אבות כאן (ועד”ז בפרקי משה להר”מ אלמושנינו): דמאותם השלשה עמודים שזכר שמעון הצדיק עשה הלל עיקר מהתורה כו’ ושמאי עשה עיקר מהמעשה שחשבו שהתלמוד הוא בעבור המעשה כו’ (ולזה עצמו אמר נעשה תורתך קבע כו’, להעיר שיהי’ העיקר במעשה ולא בלימוד כו’). אבל לכאורה דוחק לפרש שב„עשה תורתך קבע” כוונת שמאי שהעיקר (קבע) הוא המעשה. ולהעיר שע”פ הפ”י שבפנים (דוקא) מתעאים זה עם מה שנתבאר בכ”מ (אוה”ת ואתחנן ע’ רמא ואילך. ועוד) דהפולגתא אם תלמוד גדול או מעשה גדול (קדושין מ, ב. וש”נ) הוא כעין הפולגתא דב”ש ובי”ה (חגיגה יב, א), דב”ש אומרים שמים קדמו לארץ (וב”ה אומרים ארץ קדמה).

(29) להעיר מתויו”ט נזיר פ”ה מ”ה במה שפ”י הרמב”ם משנה לא כפ”י הגמרא „דהרשות נתונה לפרשה כו’”. ומוכן שזהו דרך הלימוד, ולא משום דרב גובר’ דהרמב”ם. וידועה השק”ט בזה. (29*) ירוש’ ברכות בסופה.

(30) זח”א מז, ב. ח”ג כ, א (רע”מ). רטז, א. רכג, א. במדב”ר פ”ג טז. ובכ” הארז”ל (שער הגלגולים הקדמה יז. וכ”כ בש’ רה”ק בענין היחודים על קברי צדיקים הקדמה ג (קה, ב). וראה לקו”ת ברכה צד, א), דמכיוון שישנו ששים ריבוי נשמות ישנם ששים ריבוי פירושים, בפשט רמז דרוש וסוד (ראה לקמן בפנים).

(31) זח”א יב, ב. וראה אגה”ק סכ”ו (קמה, א). הלכות ת”ת לאדה”ז פ”ב ס”ב.

(32) בל’ אדה”ז (הלכות ת”ת פ”א סו”ס ד), „כל נפש”. ו„כל מי שיכול להשיג ולידע הרבה ונתעצל ולא השיג וידע אלא מעט צריך לבוא בגלגול כו’ וא”א לה להתקן ולהשתלם כו’ בלתי ידיעה זו”. (32*) ראה הלכות ת”ת שם ספ”ב.

אלא) היא בקו של גמילות חסדים, ועם זאת נדרש גם מהם הענין של „תורתך קבע“: שלימוד התורה בזמן המועט (בכמות) יהיה קבוע (באיכות), חקוק בנפש, עד שיפעל על כל היום כולו.⁴¹

ועוד – הלשון „עראי“ אינו מתאים לגבי „עבודה“ ו„גמילות חסדים“, להיותם ענינים עיקריים ויסודיים בעבודת הוי' החייבים להיות באופן של „קבע“; אלא, שבין שלושת הדברים עצמם צריך להיות עיקר ה„קבע“ בקו התורה דוקא.

ה. מיעוט בפסיקת הלכה, ריבוי במעשה עצמו

לאחר ההוראה, אשר קו התורה צריך להיות העיקר מבין שלושת הקוים – „תורתך קבע“, ממשיך שמאי לבאר, באיזה אופן צריך להיות עיקר הלימוד בתורה:

מכיון שאמרו רז"ל⁴²: „גדול תלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה“, היה ניתן להסיק כי צריך להתעסק רק עם לימוד באופן של „אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא“^{42*} [=להסיק מהסוגיא את ההלכה], זאת אומרת, ענינים הנוגעים דווקא לפסיקת הלכה למעשה ובמטרה להיות דוקא פוסק בישראל –

לכן ממשיך ומבהיר תיכף „אמור

לבחור בהנהגה של „תורתך קבע“: הן אמת שברשותו לבחור איזה קו שברצונו³⁶, וביכולתו לנהוג כמו „זבולון“³⁷ ולהיות בדרגה של „מארי עובדין טבין“ [=בעלי מעשים טובים], כאשר עיקר עבודתו תהיה בקו של גמילות חסדים³⁸, אך מצד מידת חסידות על האדם לבחור בקו התורה, שהיא תהיה אצלו ה„קבע“ והעיקר³⁹.

ולכן לא מתאים לסיים כאן „ומלאכתך עראי“ – משום שאין הכוונה לשלול שה„מלאכה“ לא תהיה בדרך של „קבע“, אלא להדגיש ולהבדיל את ה„קבע“ של תורה לגבי הקוים של „עבודה“ ו„גמילות חסדים“.

ובזה מובן, מדוע אינו מסיים – בהמשך להוראה „עשה תורתך קבע“ – ש„עבודה“ ו„גמילות חסדים“ יהיו באופן „עראי“ – כי ההוראה „עשה תורתך קבע“ מופנית גם לבעלי מעשים טובים, שרוב התעסקותם (אינה בתורה, כי ב„פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית“⁴⁰ יוצאים הם ידי חובתם,

(36) ראה בארוכה הלכות ת"ת שם פ"ג ס"א"ד.

(37) פרש"י ויחי מט, יג. ברכה לג, יח.

(38) וראה אגה"ק סוס"ט.

(39) ולהעיר מהלכות ת"ת לאדה"ז שם רס"ג (מרמב"ם שם ה"ז): ולכן מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי כו', וראה גם קו"א שם (ובשו"ע או"ח ר"ס קנו). אלא דשם „כמו שאמרו חכמים (לקמן פ"ו מ"ד) כך היא דרכה של תורה כו'“, היינו ההדגשה דחיי צער תחי' כו', העדר המלאכה והעסק, משא"כ הוראת „עשה תורתך קבע“ – ההדגשה על החיוב. ראה לעיל הערה 12.

(40) מנחות צט, ב. רמ"א יו"ד רסרמ"ו. הלכות ת"ת לאדה"ז שם ס"ד.

(41) ראה אוה"ת נ"ך ע' לו. המשך תער"ב פ"ד ע' (ע' ז).

(42) לקו"ד ח"א ז, א.

(42*) קדושין מ, ב. וש"נ.

(42*) יומא כו, א.

מצוות ועם מה שיותר חיות
והתלהבות.

ו. שלילת „התבודדות” של הלומד תורה

מכיוון ולדעת שמאי צריך יהודי
בעיקר להתמסר ללימוד התורה לשמה,
ובאופן של „אמור מעט” – יכולה
להתעורר טעות נוספת, אותה בא שמאי
לשלול בהמשך דבריו.

להסברת הדברים יש להקדים:

ידוע החילוק⁴⁷ בין תכונות המוחין
(השכל) והמדות, שמוחין עניינם
בשביל האדם כפי שהוא לעצמו,
והמידות עניינם בשביל הזולת. כלומר,
התעוררות והשפעת המידות תיתכן רק
בשייכות עם אדם נוסף (כלפיו הוא חש
אהבה, מורא וכו'); והיפוכו של דבר
במוחין: לא רק שאין המוחין „בשביל
הזולת”, אלא אדרבה, מציאות ה„זולת”
גורמת לבלבול המוחין. וכידוע שהשגת
שכל כדבעי (ובפרט השגה של „נצח
השכל” הנעלה מהמידות, שכל המרומם
משייכות לדרגת המעשה ופסקי הלכה)
אפשרית דוקא על-ידי התבוננות
והעמקה, כאשר האדם בהתבודדות
ובפרישות לעצמו.

ולפיכך, היה אפשר להסיק, כי
הנהגה של „תורתך קבע” (ובדרך
„אמור מעט”), התובעת הבנה והשגה –
דורשת דוקא הנהגה של התבודדות

מעט: „עסק התורה בסוג של „אמור”⁴³
– לומר מסקנא לפסק הלכה – צריך
להיות „מעט”⁴⁴, ואילו עיקר ורוב
הלימוד צריך להיות לימוד התורה
לשמה, עד אפילו לסוג הלימוד הנקרא
„דרוש וקבל שכר”⁴⁵, „יגדיל תורה
ויאדיר”⁴⁶.

מכיוון שכך, עלול מישוהו לטעות
במחשבה בקצה השני: מאחר וה„קבע”
וההדגשה בלימוד התורה צריכים להיות
דוקא שלא על מנת לפסוק הלכה
למעשה ובפועל ממש, יתכן ומשמע
מכאן כאילו בקיום המצוות (מעשה)
בכללותו לא נדרשת (חס ושלום)
קביעות, ואין חשיבות לקיומן דוקא
במסירה ונתינה –

ולכן מוסיף הוא להורות „ועשה
הרבה”: אף שבעסק התורה עצמו
אין לשים דגש עיקרי על
המטרה להפוך לפוסק כדי לפסוק
דינים להלכה למעשה, אך בעשיית
המצוות הכרחית הנהגה של „ועשה
הרבה”, לעשותן בריבוי גדול הן
כמות והן באיכות – מה שיותר

(43) ע”ד ל’ מחז”ל (שבת קיד, א. תענית י, ב)
איהוה ת”ח כו’ זה ששואלין אותו דבר הלכה כו’
ואומר. ולהעיר מנחלת אבות: כי אמור הוא לשון
נופל על התלמוד כו’. אבל מזה שנקט הלשון אמור
ולא לומר וכו”ב, מוכח שאין כוונתו לאפוקי עצם
הלימוד אלא ענין אמור שבלימוד, היינו אמירה
והוראה לזולת, ולהעיר ממרז”ל (שבת קלח, ב) דבר
ה’ זו הלכה.

(44) יתירה מזה ארז”ל (אבות פ”ו מ”ו) ואינו שמח
בהוראה: ואדרבא צ”ל ירא הוראה (טושו”ע חו”מ ס”ח
ס”ג וט”ו).

(45) סוטה מד, א. ושו”ב.

(46) ישע”י מב, כא. חולין סו, ב.

(47) ראה המשך תרס”ז ע’ קיא ואילך. ד”ה וישא
אהרן תרצ”ד (סה”מ קונטרסים ח”ב ע’ 596 ואילך).
ובכ”מ.

והתבדלות מה, וזולת"; או, התרועעות רק עם חברותא שתביא לו יתרון ותועלת בלימוד התורה, דוגמת "דיבוק חברים", "פלפול התלמידים" וכיוצא בזה, שהם מהדברים ש,התורה נקנית⁴⁸ בהם, וכדברי רז"ל⁴⁹: "הרבה למדתי מרבתי ומחברי וכו' ומתלמידי יותר מכולן". אך אנשים כאלה שהתחברות עמם לא תוסיף לו מאומה ב,תורתך קבע", מהם עליו להתעלם, להרחיק אותם כך שלא יהיה לו כל עסק עמהם⁵⁰.

על כך באה ההוראה בחלק השלישי במאמרו של שמאי: "והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות" – אף שעיקר התעסקותו היא בלימוד תורה ובאופן של "קבע" ו,אמור מעט", אין הדבר צריך למנוע ממנו מלקבל כל אחד, ללא הבדל, בסבר פנים יפות. כלומר, גם כזה אדם, שהיכרות וההתחברות עמו לא תביא לו כל תועלת בענייניו (לא רק בקו של לימוד התורה, אלא אף לא בקו של גמ' וכו'), אף על פי כן, עליו לקבל אותו ולא רק באופן סתמי, אלא, "בסבר פנים יפות", שהאדם יראה ויחוש כי הוא מקבלו ומתעסק עמו מתוך שמחה והתמסרות.

ז. הכח לביצוע שלוש ההוראות, ע"י "שמאי"

לאור הביאור האמור מתעוררת

השאלה: כיצד ניתן אכן ליישם בו זמנית את כל ההוראות הללו, המהוות סתירה אחת לשניה? מחד, הנהגה של "עשה תורתך קבע" שעיקרה השגה ולימוד בתורה ובאופן של "אמור מעט" – ומאידך, "ועשה הרבה": להרבות בקיום המצוות ועוד בריבוי חיות והתלהבות; ובנוסף לכל אלה – הדרישה "והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות", המהווה ניגוד בולט יותר: בה בשעה שעיקר ההצלחה ב,תורתך קבע" באה דוקא על-ידי התבודדות, בכל זאת צריך להתעסק לא רק במעשה המצוות בריבוי, אלא גם עם הזולת. כיצד ניתן להתגבר על כל הסתירות הללו?⁵¹

ולכן מקדימה המשנה ומודיעה, כי בעל המאמר הוא, "שמאי": על-ידי (התוכן המרומז בשם) "שמאי" ניתן ליישם את כל שלושת ההוראות.

מבואר בלקוטי-תורה⁵² אודות (השם) "שמאי", ש,על כן נקרא שמאי כענין שאמרו רז"ל⁵³ על פסוק⁵⁴ ושם דרך כו' כל השם אורחותיו, דהיינו ששוקל דרכיו איך ומהו כו' – שהשם "שמאי" (שהוא מלשון "שם אורחותיו" – מעריך ושוקל את דרכיו) – מרמז ומלמד, שיהודי צריך להעריך ולשקול את דרכיו, זמנו והכוחות שניתנו לו.

וכאשר יעריך וישקול את הכוחות שניתנו לו מלמעלה, ימצא שבכוחו למלא את העבודה בכל שלושת

(51) להעיר גם מלקו"ש חי"ד ע' 318 ואילך.

(52) שו"ש מה, רע"ג.

(53) מו"ק ה, סע"א.

(54) תהלים מזמור ג בסופו.

(48) אבות פ"ז מ"ו (כגירסת אדה"ז בסידורו).

(49) תענית ז, א. מכות י, א.

(50) להעיר ממד"ש כאן ד"ה והוי מקבל את כל

האדם בשמחה.

ממצב של „כל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו“: ברור הרי, שהעבודה של גמ"ח וכללות קיום המצוות בבחינת „מעט“⁵⁷ – בשביל ההכרח – נדרשת גם מיושב אוהל, כמו מצוות שהזמן גרמא: אכילת מצה וכו', או כדי שהתורה תהיה כדבעי⁵⁸.

– אך ההוראה וההנהגה „ועשה הרבה“, מוכיחה כי קיום המצוות שלו אינו בשביל לימוד התורה והצלחה בו, כי אם, שקיום המצוות שלו הוא רק מצד „אשר קדשנו במצוותיו וצונו“ (אפילו לא כסגולה שתורתו (שהיא ה„קבע“) תהיה בבחינת „יש לו“ – שיהיה לה קיום).

ובדומה לכך בהוראה השלישית „הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות“, המתייחסת כאמור, גם לאחד שלא תצמח ממנו כל תועלת עבורו, אפילו לא אפשרות לקיים מצות גמ"ח, משום שהלה אינו זקוק לשום טובה ממנו (וכלשון „כל האדם“) –

כי במקרה שהזולת כן זקוק לאיזו טובה (ולו לעודדו מנמיכות רוחו על ידי עצם קבלתו בסבר פנים יפות, וכיוצא בזה), יתכן והאדם יעשה זאת בשביל תועלתו הפרטית, שהוא מקיים על ידו מצוה של גמ"ח וכו',

יוצא איפוא, שההוראה היא לקבל כל יהודי בסבר פנים יפות – רק משום שכך היא מידת חסידות⁵⁹.

האופנים הנ"ל (ובפרט בזמן שנקבע ללימוד פרקי אבות, שאז ניתנו כוחות מיוחדים לקיים בהצלחה את כל ההוראות (של מילי דחסידותא) שנכתבו בפרקי אבות); וכאשר יעריך וימדוד היטב את הזמן שברשותו, יראה שאפשר לחלק את הזמן באופן שיספיק לעסוק בכל אחד משלושת ההוראות הנ"ל⁶⁰.

ח. בכל ההוראות – תכלית כשלעצמן

ויש לבאר בעומק ובפנימיות יותר את השייכות של שלושת ההוראות הנ"ל לבעל המאמר „שמאי“.

ובהקדים, כי בשלושת ההוראות קיים מכנה משותף:

בענין הראשון שעיקר ה„קבע“ צריך להיות בתורה ובאופן של „אמור מעט“ – כלומר לימוד „לשמה“ ולא לשם פסיקת הלכה – מתבטא הרעיון שלימוד התורה שלו אינו כאמצעי לענין נוסף, אפילו לא לצורך קיום המצוות, כי אם רק בשביל התורה⁶¹.

וכך גם בהוראה השניה „ועשה הרבה“, אשר גם בשעה שתורתו „קבע“ ו„אמור מעט“ עליו להרבות בקיום המצוות (כדברי רז"ל⁶², שיש להשמר

(55) ועוד להעיר דגם בהוראה „עשה תורתך קבע“ לגבי „עבודה וגמ"ח“, מודגשת נקודה הנ"ל שבפנים, שהרי עיקר הענין דמעשה המצות ובפרט גמ"ח היא בשביל לברר נפח"ב וחלקו בעולם, משא"כ בעסק התורה שע"י מתייחד עם קוב"ה (ראה תניא פל"ו. ועוד).

(56) יבמות קט, ב. וראה לקו"ת ויקרא ה, א.

(57) אגה"ק ס"ה.

(58) ראה לקו"ת ראה כג, ג.

(59) ואף שאומר „כל האדם“ (בה"א) שכולל גם

ובנקודה המשותפת – שהן לימוד התורה והן קיום המצוות והן קבלת כל יהודי, כאשר כל אחד מהם מהווה מטרה ותכלית בפני עצמה (ולא כאמצעי לתכלית הנשלמת בדבר שני) – מתבטא אשר „ישראל אורייתא וקודשא בריך” הוא כולא חד”⁶⁰, שלכן, כשם שאין שייך לומר שהקדוש ברוך הוא הוא חס ושלום „אמצעי” לאיזה דבר אחר, כך אין שייך לומר זאת בנוגע לתורתו ומצוותיו (ובנוגע להנהגות בני ישראל).

ט. קיום דברי שמאי – מעין לעתיד לבוא

ענין זה – שתורה ומצוות וישראל הנם כולא חד עם הקדוש ברוך הוא – יהיה ניכר בהתגלות לעתיד לבוא, כאשר תתגלה האמת של כל דבר, אך בזמן הזה הוא בהעלם בעבודת כל אחד ואחד, שלכן ישנם (וצריכים להיות)

אזה”ע* (תוד”ה ומין – יבמות סא, א) – יש לומר, שמעין זה שייך גם באזה”ע, שיש לקבל פניו בסבר פנים יפות גם כשלא יגיע עי”ז שום תועלת לישראל ולתורה, מצד זה שהוא מעשה ה”אומן שעשאו” הקב”ה (תענית כ, ב). ולהעיר מברכות יז, א: אמרו עלי על ריב”ז שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק, שבפשטות הוא מצד הענין דכבוד הבריות – ראה לקו”ש [המתורגם] חט”ז ע’ 281 ובהערות שם.

(60 ראה זח”ג עג, א.

סוגים שונים בעם ישראל⁶¹: מארי תורה – שעסקם בגמילות חסדים ומצוות הוא ב”מיעוט ימיהם”⁶², או בשביל התורה, כאמור ש”כל האומר אין לו אלא תורה כו”⁶³; או מארי עובדין טבין – שעיקר עניינם לעשות מהעולם דירה לו יתברך על-ידי קיום המצוות, ואילו (החיוב של) לימוד תורה הוא אצלם מעט או בכדי שיוכלו לקיים מצוות כדבעי (ובדומה לכך, קיים חילוק זה (אם העיקר הוא בתורה או במצוות), בין הדורות השונים⁶²).

וזהו השייכות של בעל המאמר „שמאי” לשלושת ההוראות הנ”ל: ידועים דברי האריז”ל⁶³, שלעתיד לבוא תהיה ההלכה כבית שמאי, כלומר: ההוראה משלושת הענינים הנ”ל קשורה בעיקר עם גילוי האמת של כל דבר לעתיד לבוא.

אך משום שכל הגילויים דלעתיד תלויים במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות⁶⁴, ויש בהם מעין הגילוי דלעתיד, הרי מובן שעל כל פנים במעשה בפועל צריך גם בזמן הזה להיות אצל האדם קיום כל שלושת ההוראות, וממילא יהיה אצלו „שמאי”, הוא יעריך וישקול את כוחותיו, בידעו שיש לו נתינת כח מיוחדת לקיים את כולם.

ו”במדה שאדם מודד בה מודדין

(61 ראה בהנסמן לעיל הערה 33. ולהעיר מלקו”ש [המתורגם] ח”ח ס”ע 194 ואילך.

(62 אנה”ק סוס”ט.

(63 מק”מ לוח”א יז, ב. לקו”ת קרח נד, ג.

(64 תניא רפ”ז.

(*) להעיר מהנהגת שמאי (שבת לא, א). וראה שושנים לדוד הובא ב”לקוטי” למשניות כאן. אבל י”ל דשאני התם שאם רי” מקבלו בספ”י רי” אפשר להוכריז לפרש שיש מקום לדעתו.

לו"65, על-ידי שיהודי מקיים את כל
ציווי המשנה עד סיומה – „והוי
מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות”
הוא זוכה שיראו לו מלמעלה „סבר
פנים יפות”66, ו„באור פני מלך

חיים”67, עד לחיים הנצחיים שיהיו
לעתיד לבוא בקרוב ממש, בזמן תחיית
המתים, אשר „כל ישראל יש להם חלק
לעולם הבא”.

(משיחת ש"פ שמיני תשל"ה)

(65) משנה סוטה (ח, ב).

(66) ראה לקו"ת ראה לב, ריש ע"ב.

(67) משלי טז, טו.

לזכות

הילדה, חיילת בצבאות ה'

גולדה ת'

נולדה ביום כ"ז טבת ה'תשפ"ה

ולזכות אחי ואחותה

אדל ויואל שיחיו

נדפס ע"י ולזכות הוריו

הרה"ת ר' מנחם מענדל וזוגתו מרת **ציפורה לאה ליאת** שיחיו

סולטן

ולזכות זקניהם

ר' **אפרים** וזוגתו מרת **דבורה** שיחיו **סולטן**

ר' **יהודה** וזוגתו מרת **אביטל** שיחיו **טויטו**

שיחיו לאורך ימים ושנים טובות ובריאות

לעילוי נשמת

שניאור **יצחק** ע"ה בן **אסתר**

נפטר ביום י"ד שבט ה'תשפ"ה

ר' **דוד** ב"ר **מרדכי** ע"ה **פרעדז'**

נפטר ביום ש"ק ט"ו אדר, שושן פורים ה'תשפ"ה

מרת **נינה** בת ר' **בנימין** ע"ה **זרקה**

נפטרה ביום ש"ק כ"ז מנחם אב ה'תשפ"ד

מרת **חנה** ב"ר **משה** ע"ה **אדרי**

נפטרה ביום ד' כסלו ה'תשפ"ה

מרת **ניקול** ב"ר **ניסים** ע"ה **ברבי**

נפטרה ביום כ"ד אלול ה'תשפ"ד

מרת **מרים** ב"ר **יהודה** ע"ה **מרסיאנו**

נפטרה ביום כ"ז אייר ה'תשפ"ד

מרת **שושנה** ב"ר **יעקב** ע"ה **יפרח**

נפטרה ביום כ"ב תמוז ה'תשפ"ד

הרה"ת ר' **יוסף** ב"ר **דוד** ע"ה **בנהמו**

נפטר ביום י"ט שבט ה'תשפ"ה

הרה"ת ר' **עמוס** ב"ר **פרג'י** ע"ה **אוזן**

נפטר ביום כ"ב טבת ה'תשפ"ה

הרה"ת ר' **ברוך שלום** ב"ר **משה** ע"ה **אואקי**

נפטר ביום ט' טבת ה'תשע"ה

הרה"ת ר' **יוסף** ב"ר **יעקב** ע"ה **סבג**

נפטר ביום הכיפורים ה'תשפ"ה

ר' **ישועה** ב"ר **אברהם** ע"ה **סיאלום**

נפטר ביום כ"ז אייר ה'תשפ"ד

ר' **אשר** ב"ר **פינחס** ע"ה **סודרי**

נפטר ביום בדר"ח אייר ה'תשע"ד

ר' **אברהם** בן **וולף** ע"ה **זשקובסקאי**

נפטר ביום כ"ט סיון ה'תשפ"ד

מרת **דבורה** ב"ר **מכלוף** ע"ה **אזולאי**

נפטרה ביום עש"ק פרשת תרומה, ל' שבט, אדר"ח אדר ה'תשפ"ה

ת' נ' צ' ב' ה'

נדפס ע"י משפחתם שיחיו

לאריכות ימים ושנים טובות ובריאות